

ЦЕНТР ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФУРСИ
Серія «Процесуальні науки»

**ПРИМИРНІ ПРОЦЕДУРИ
В ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**
нотаріат, суд, виконавче провадження

Науково-практичний посібник

*За загальною редакцією
докторки юридичних наук, професорки,
заслуженої юристки України С.Я. Фурси*

Київ • Алерта • 2022

Рецензенти:

Дзера О. В. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України, заслужений юрист України;

Бакаянова Н. М. – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», заслужена юристка України.

Усі наукові статті подано в авторській редакції.

Авторський колектив:

Розділ 1. Фурса С. Я., Ткаченко М. О. – п. 1.1; Ткаченко М. О. – п. 1.2; Потьомкіна Ю. С. – п. 1.3; Сенюта І. Я. – п. 1.4; Kinga Flaga-Gieruszyńska, Joanna Studzińska – п. 1.5; Мальський М. М. – п. 1.6.

Розділ 2. Гаврилюк О. О. Пацурківський П. С. – п. 2.1; Гончарова А. В. – п. 2.2; Мінченко Д. А. – п. 2.3; Фурса С. Я., Фурса Є. І. – п. 2.4; Клименко О. М. – п. 2.5; Йосипенко С. Т. – п. 2.6; Масюк В. В. – п. 2.7; Можайкіна О. С. – п. 2.8.

Розділ 3. Ткаченко М. О. – п. 3.1, п. 3.6–3.15; Мінченко Р. М. – п. 3.2; Бичкова С. С. – п. 3.3; Татулич І. Ю., Нестеренко Л. Б. – п. 3.4; Бордюг Т. О. – п. 3.5.

П75 Примирні процедури в цивілістичному процесі: теорія і практика (нотаріат, суд, адвокатура, виконавче провадження). Науково-практичний посібник. (Серія «Процесуальні науки») / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України С. Я. Фурси. К.: Алерта, 2022. 428 с.

ISBN 978-617-566-730-9

Даний науково-практичний посібник є комплексним теоретико-прикладним дослідженням примирних процедур у цивілістичному процесі.

У роботі українськими та зарубіжними вченими і практикуючими фахівцями розкрито примирні процедури, їх сутність складові та співвідношення із медіацією та іншими способами врегулювання спорів, матеріальні та процесуальні основи примирення у нотаріаті, суді, третейському суді, виконавчому провадженні та адвокатській діяльності акцент зроблено на альтернативному врегулюванні спорів за участі іноземних суб'єктів, зокрема, у сфері надання медичної допомоги, врегулювання аліментних зобов'язань та міжнародному комерційному арбітражі. Істотна увага приділена медіації як способу примирення сторін, а також процедурі примирення сторін у цивільному і виконавчому процесах, зокрема, при врегулюванні спору за участі судді, укладання та затвердження мирової угоди, проаналізована судова практика.

Посібник стане у нагоді вченим, практикуючим фахівцями, зокрема, суддям, адвокатам, нотаріусам, виконавцям, докторантам, аспірантам, а також студентам, які цікавляться питаннями примирних процедур у різних сферах.

**РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН
У ЦИВІЛЬНОМУ І ВИКОНАВЧОМУ ПРОЦЕСАХ**

3.1. Аналіз проблем примирення сторін у цивільному та виконавчому процесах	239
3.2. Примирення в цивільному процесі: види та загальна характеристика	258
3.3. Процесуальні форми примирення сторін в цивільному процесі України: практичні аспекти	268
3.4. Примирні процедури – засіб досягнення оптимізації та ефективності судочинства в Україні	285
3.5. Врегулювання спору, що стосується прав дітей, за участі судді: теорія і практика	306
3.6. Правова сутність поняття «мирова угода»: суд та виконавче провадження	317
3.7. Системність в сприйнятті правової позиції сторін та умов мирової угоди у цивільній справі	327
3.8. Переваги та недоліки мирової угоди у порівнянні з судовим рішенням	337
3.9. Позивач (стягувач) і відповідач (боржник) та їх інтереси в укладанні мирової угоди	347
3.10. Участь третіх осіб в укладанні сторонами мирової угоди у цивільному судочинстві	365
3.11. Представники у правовідносинах з укладання сторонами і затвердження судом мирової угоди	374
3.12. Суд і його повноваження при укладанні сторонами та затвердженні ним мирової угоди	386
3.13. Роль та інтереси виконавців та інших осіб при укладанні мирової угоди у виконавчому провадженні та затвердженні її судом	396
3.14. Форма і зміст мирової угоди, заяви про її затвердження та виправлення недоліків мирової угоди. Ухвала суду про затвердження мирової угоди	402
3.15. Аналіз змісту мирових угод згідно судової практики.	410

Bychkova Svitlana

Procedural forms of conciliation in Ukraine: practical aspects

To speed up the process of protection of rights, freedoms and interests in civil proceedings, the legislator has made provision for conciliation of the parties, having enshrined two procedural forms in the Civil Procedure Code of Ukraine: settlement by a judge and conclusion and approval of a settlement agreement.

Such conciliation procedures would, of course, be useful, where they can satisfy the material and procedural interests of the participants in the case.

However, the inadequacy of the legal regulation of these procedural forms, in particular, the peculiarities of their conduct, the composition of the actors, ensuring the application of appropriate procedures of the rights and interests of the parties, principles of civil proceedings, etc., causes problems in the enforcement of jurisprudence and requires the development of scientifically based proposals scientifically for the optimization of civil procedural legislation.

Key words: civil proceedings, procedural forms of conciliation, conciliation procedures, settlement by a judge, settlement agreement, participants in the case, parties.

3.4. Примирні процедури — засіб досягнення оптимізації та ефективності судочинства⁵¹⁴

Здійснюючи правосуддя, суд захищає порушені, невизнані або оспорювані права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, інтереси держави. Судовий захист завжди відбувається з дотриманням процесуальної форми, оскільки суд та

⁵¹⁴ *Татулич Ірина Юрійівна*, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри процесуального права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Нестеренко Лідія Борисівна, асистентка кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

учасники процесу зобов'язані діяти в установленому законом порядку. Процедура розгляду справи в суді повинна забезпечувати інтереси учасників справи. Особа, що звернулася за судовим захистом своїх прав, має отримати такий захист у доступній формі з дотриманням процесуальних строків. Тобто, під час розгляду конкретної справи і під час здійснення правосуддя в цілому повинні максимально досягатися завдання та мета судочинства з мінімізацією витрат у часі. Забезпечення права на доступність судочинства, справедливий і публічний судовий розгляд у розумні терміни зумовлює необхідність оптимізації механізму судового захисту. Процес оптимізації полягає у знаходженні найкращого варіанту серед усіх можливих, це процес надання будь-чому найвигідніших характеристик. Оптимізація судочинства являє собою постійне покращення якості правового регулювання процедури розгляду та вирішення цивільних, адміністративних та господарських справ, скорочення строків їх вирішення, забезпечення справедливості та законності, а відтак і стабільності судових рішень.

Роботи сучасних учених-процесуалістів Ю. В. Білоусова⁵¹⁵, Н. Бондаренко-Зелінської⁵¹⁶, І. А. Бутирської⁵¹⁷, Д. Л. Давиденко⁵¹⁸, С. В. Дяченко⁵¹⁹, О. В. Горецького⁵²⁰, С. І. Запари⁵²¹, О. О. Кар-

⁵¹⁵ *Вступ до альтернативного вирішення спорів* : навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.] ; під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2017. 234 с.

⁵¹⁶ *Бондаренко-Зелінська Н. Л.* Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування. Університетські наукові записки. Київ. 2018. С. 62–70.

⁵¹⁷ *Бутирська І. А.* Врегулювання спору за участю судді: перспективи запровадження у господарський процес України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 79–83.

⁵¹⁸ *Давиденко Д. Л.* Примирні процедури в європейській правовій традиції. М. : Інфотропік Медіа. 2013. 232 с.

⁵¹⁹ *Дяченко С. В., Божук І. І.* Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 11–15; *Дяченко С. В., Колокольна Н. С.* Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. Юридичний науковий журнал. 2020. № 2. С. 118–121; *Дяченко С. В., Красько В. В.* Домовитись не можна судитись. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 5 (34). С. 62–66.

⁵²⁰ *Горецький О. В.* Процедури примирення в цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. 20 с.

⁵²¹ *Запара С. І.* Поняття медіації та особливості її становлення в Україні та світі. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 3. С. 83–85.

мази⁵²², О. Кібенко⁵²³, С. О. Коросда⁵²⁴, Ю. В. Навроцької⁵²⁵,
О. М. Спектор⁵²⁶, Н. О. Киреєвої⁵²⁷, О. В. Музи⁵²⁸, М. Я. Поліщук⁵²⁹,
Ю. Д. Притики⁵³⁰, О. Б. Тиханського⁵³¹, О. С. Ткачука⁵³², Т. А. Цу-
віної⁵³³, С. Я. Фурси, Є.І. Фурси⁵³⁴, а також дослідження приро-
ди медіації, теоретико-правових засад її запровадження, місця

⁵²² Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 24–28.

⁵²³ Кібенко О. Судова медіація в господарському процесі – бути чи не бути? 18.02.2018. Цензор.Нет. URL: https://censor.net.ua/blogs/3051121/sudova_medatsya_v_gospodarskomu_protsebuti_chi_ne_buti

⁵²⁴ Коросда С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства: дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.03. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Київ. 2014. 489 с.

⁵²⁵ Навроцька Ю. В. Правові механізми досудового врегулювання спорів за участю судді: концепція запровадження в Україні. Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції / за заг. ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький, 2015. С. 369–374.

⁵²⁶ Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України: монографія. Київ: Фенікс. 2013. 160 с.

⁵²⁷ Киреєва Н. О., Приймак Є. П. Проблемні аспекти проведення врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2018. Вип. 1 (106). С. 80–85.

⁵²⁸ Муза О. В. Деякі аспекти використання медіації в адміністративному судочинстві України. Університетські наукові записки. 2011. № 4. С. 239–244.

⁵²⁹ Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 134–139.

⁵³⁰ Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 10. С. 86–93.

⁵³¹ Тиханський О. Б. Місце інституту врегулювання цивільного спору за участі судді в систематичі примирних процедур. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 2. (107). С. 31–39.

⁵³² Ткачук О. С. Тенденції розвитку досудових процедур у цивільному судочинстві. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 90–107.

⁵³³ Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханик-Посполітак. Київ : ВД Дакор, 2017. С. 195–200.

⁵³⁴ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Врегулювання спору за участі судді – новий зміст медіації. Часопис Київського університету права. 2017. № 2. С. 97–100; Фурса С. Медіація в Україні: актуальні питання теорії і практики та необхідність законодавчої регламентації. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. № 1 (99). С. 5–8.

альтернативних способів вирішення спорів в системі правосуддя Т. С. Кисельової⁵³⁵, Н. М. Крестовської⁵³⁶, Н. А. Мазаракі⁵³⁷, О. С. Можайкіної⁵³⁸, П. С. Пацурківського⁵³⁹, Р. О. Гаврилюк⁵⁴⁰, Л. Д. Романадзе⁵⁴¹, А. Ю. Сергеевої⁵⁴² та ін. заклали необхідний фундамент для розуміння примирних процедур, можливого прогнозу розвитку теорії і практики цивільного, господарського та адміністративного судочинства, а також подальшого аналізу закріплених та передбачуваних примирних процедур та їх впливу на процес здійснення оптимізації правосуддя та ефективність судочинства.

На думку О. Є. Рязанцева, Н. О. Рязанцевої, оптимізація судочинства повинна підкорятися певним принципам, таким як: відповідність принципам процесуального права, збереження балансу інтересів учасників процесу і суду, відповідність межах процесуальної форми, комплексність аналізу процесуального законодавства і правозастосовної практики, врахування впливу зовнішніх чин-

⁵³⁵ Кисельова Тетяна. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ, Рада Європи, Київ, 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

⁵³⁶ Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса. Екологія. 2019. 456с.

⁵³⁷ Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дис... докт. юрид. наук: 12.00. 01. Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ. 2019. 484 с.

⁵³⁸ Можайкіна Олена. Правовий аналіз врегулювання спору за участю судді. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Київський національний торговельно-економічний університет. 2018. № 2. С. 174 – 180.

⁵³⁹ Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Людське право на медіацію. Право України. 2020. № 7. С. 212–229.

⁵⁴⁰ Гаврилюк Р. О. Чи є врегулювання спору за участю судді згідно чинного законодавства України присудовою медіацією? PublishingHouse “BaltijaPublishing”. 2021/4/28. February 26–27, 2021. С. 13–17. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1236>

⁵⁴¹ Романадзе Луїза. Еволюція цивільного судочинства та медіації: зарубіжний досвід. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 1. С. 23–31. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/01\(108\)/05.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/01(108)/05.pdf)

⁵⁴² Сергеева Аліна. Запровадження інституту судді-медіатора в Україні: аргументи за і проти. Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» [редактори-укладачі: А. Гусев, К. Гусева, Г. Похмелкіна. За заг. ред. І. Терещенко]. К. ВАІТЕ, 2019. С. 209–212.

ників⁵⁴³. Окремі дослідники розглядають оптимізацію як напрям дослідження ефективності судочинства. Так, В. І. Бобрик вважає, що задля досягнення мети судочинства процесуальне законодавство має закріплювати оптимальний правовий механізм відправлення правосуддя. Одним із напрямів удосконалення судочинства в Україні є його оптимізація, здійснення якої має ґрунтуватися на розумінні її змісту і функцій⁵⁴⁴. У зв'язку із цим, за твердженням А. Г. Гулика, оптимізація може бути представлена як процес створення таких судових процедур, які сприяють збереженню ресурсів учасників процесу і суду, а також формуванню для них очікуваного і зручного стану системи судочинства, при одночасному забезпеченні досягнення поставлених завдань і гарантій здійснення процесуальної діяльності судом⁵⁴⁵. Ми погоджуємось з думкою автора, окрім того вважаємо, що оптимізація передбачає новелізацію будь-якого законодавства або внесення певних змін у вже діючі правила здійснення процесуальної діяльності. Це, в свою чергу, можливе шляхом проведення судових реформ та в результаті проведення законодавчих робіт.

В той же час оптимізація судової влади переважно стосується тих чинників, які забезпечують ефективність судочинства через впровадження належних процедур судового розгляду. При цьому ресурс судової влади зосереджується в судовій юрисдикції, дискреційних повноваженнях суду та обов'язковості судових рішень⁵⁴⁶. У науці та у судовій практиці під час дослідження заходів з підвищення ефективності правосуддя традиційно оцінюється робота лише судових установ. Втім, ефективність судової діяльності залежить і від осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу (учасників судового процесу). Тому, визначаючи шляхи оптимізації судової діяльності, слід оцінювати ефективність

⁵⁴³ Рязанцев О. Є., Рязанцева Н. О. Оптимізація цивільного судочинства та принципи її здійснення. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 101.

⁵⁴⁴ Бобрик В. І. Теоретико-правові основи процесуальної оптимізації цивілістичного судочинства. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2014. С. 341.

⁵⁴⁵ Гулик А. Г. Поняття оптимізації цивільного судочинства: огляд концептуальних підходів. *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. 126.

⁵⁴⁶ *Курс цивільного процесу: підручник* / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 47.

функціонування всіх суб'єктів⁵⁴⁷. Водночас, О. Г. Бортнік зазначає, що ефективність судової діяльності може бути оцінена через досягнення судом істинних висновків про спірні правовідносини. При вирішенні спору з метою виконання завдання здійснення справедливого судочинства суд повинен визначити коло юридичних фактів, з якими пов'язується виникнення спірного правовідношення⁵⁴⁸.

Ми підтримуємо висловлену позицію та підкреслюємо, що ефективність є метою судочинства. І саме завдання будь-якого судочинства служать засобом досягнення його ефективності, повинні поширюватись на всі види провадження та стадії судового розгляду і вирішення справ, що і призведе в майбутньому до ухвалення законного та обґрунтованого рішення у справі.

Суттєві зміни до процесуального законодавства у 2017 році надали, з одного боку, нові можливості для учасників справи, щодо захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів, з іншого боку – можливість формування відмінної, порівняно з наявною, судової практики, новітніх підходів у правозастосуванні процедури урегулювання спорів за участю судді (далі – ВСС), закріпленої розділом III гл. 4 ЦПК, розділом III гл. 4 ГПК, розділом II гл. 4 КАСУ України. Безперечно, це були тільки перші кроки на важливому шляху широкого законодавчого тлумачення примирних процедур і зміни основних концептів здійснення правосуддя.

Сьогодні напрацьовані різні процедури врегулювання спорів, серед яких прийнято виокремлювати: переговори, посередництво, судову медіацію, незалежний експертний висновок, спрощений розгляд судом присяжних, що має рекомендаційний характер, незалежну оцінку на ранніх стадіях, рекомендаційний арбітраж, оцінювальне посередництво, розгляд спору керівництвом компаній, що сперечаються, та інші. Зрозуміло, що в межах того чи іншого

⁵⁴⁷ *Щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя* : Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 28 лютого 1984 року № R (84)5 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_126

⁵⁴⁸ *Бортнік О. Г.* Ефективність цивільного судочинства та процесуальна активність суду. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 5. С. 59.

судочинства не всі заявлені види примирних процедур можуть знайти своє застосування. Деякі з них все ж більше характеризують сферу альтернативного вирішення правових спорів. Однак, особи, які звертаються до суду повинні мати певний набір та вибір засобів і методів досягнення примирення.

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи REC (2001) 9 визначає, що деякі альтернативні засоби, такі як процедура примирення, врегулювання спору шляхом посередництва та переговори, можуть використовуватися протягом судового провадження, можливо за рекомендацією судді⁵⁴⁹.

У вітчизняній юридичній науці з кожним роком зростає актуальність розробки нової концепції здійснення правосуддя, і насамперед з урахуванням важливості сприйняття і подальшої нормативної регламентації примирних судових процедур. Така концепція як система фундаментальних теоретичних положень і поглядів повинна відобразити цінність самого процесу як унікального правового явища, стадійність здійснення процесуальної діяльності, відповідно, необхідність поетапного вирішення конфліктів і врегулювання правових спорів, створюючи логічну завершеність правового регулювання відносин, що складаються між судом і учасниками судового процесу. Вбачається, що учасники процесу повинні мати право на примирення, на вибір такої примирної процедури, яка найбільше відповідає їх власним інтересам. При цьому важливо не тільки надати таку можливість, а й указати на часові межі її здійснення.

На думку О. В. Горецького, у вже розпочатому судовому процесі сторонам необхідно надати можливість досягнення бажаної згоди шляхом проведення переговорів. Завдання законодавця – створити сторонам можливість вибору процедури узгодження своїх позицій⁵⁵⁰.

⁵⁴⁹ Рекомендація REC (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf

⁵⁵⁰ Горецький О. В. Процедури примирення в цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. С. 147.

На даний час, закон, окрім закріплення обов'язку судді з'ясувати, чи бажають сторони укласти мирову угоду, чи передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення процедури врегулювання спору за участю судді, закріпив також обов'язок судді дізнатися чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації. Таким чином, можемо стверджувати, що законодавець дослухався до голосу науки. Адже в юридичній науці неодноразово зверталася увага на відсутність обов'язку суду з'ясувати в підготовчому засіданні, чи бажають сторони звернутися до процедури медіації для врегулювання спору мирним шляхом⁵⁵¹.

Справедливо вважає А. Г. Гулик, щодо необхідності створювати умови, за яких сторони самі будуть намагатися використовувати всі переваги мирного врегулювання спору. Цієї мети можна досягти шляхом фінансових заохочень або оптимізуючи судові процедури. Побічно про це говорить і процесуальний закон, передбачаючи 50-відсоткове повернення судового збору, а також те, що врегулювання спору за участю судді припиняється за ініціативою судді у випадку затягування спору якою-небудь зі сторін⁵⁵².

Стосовно правової природи вказаної процедури ВСС, то в юридичній науці не склалося єдиного твердження щодо цього питання. Деякі науковці розглядають врегулювання спору за участю судді як своєрідну модель присудової медіації, інші – відносять такий інститут до судової медіації. Інша група науковців, до якої належить Т. С. Кисельова, стверджують, що врегулювання спору за участю судді є самостійною процедурою, відмінною від медіації⁵⁵³. В свою чергу Л. Д. Романадзе, акцентує увагу на тому, що врегулювання спору за участю судді – це «самостійна процедура, що не має нічого спільного з класичною фасилітаційною моделлю медіації, що

⁵⁵¹ Романадзе Л. Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL: <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Stattya-pro-Mediatsiyu-v-proektah-protses-kodeksiv-2.pdf>

⁵⁵² Гулик А. Г. Примирні процедури як одна з можливих форм оптимізації цивільного судочинства. Часопис Київського університету права. 2019. № 4. С. 186.

⁵⁵³ Тетяна Кисельова. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ, Рада Європи, Київ, 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

понад 20 років поширюється в Україні»⁵⁵⁴. На думку вченої, такий інститут варто розглядати як гібридну примирну процедуру, що не є медіацією. В. Є. Прущак у своїй дисертації доходить висновку, що врегулювання спору за участю судді є самостійним способом альтернативного вирішення цивільно-правових спорів, що втілений у цивільний процес, де процес координації дій учасників, спрямованих на подолання суперечностей між ними, координується безпосередньо суддею⁵⁵⁵.

Не заперечуючи вище зазначені положення, зауважимо, що ВСС є порівняно теж новим інститутом судового процесу та способом альтернативного вирішення спорів, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин; господарських спорів; публічно-правових конфліктів. У цьому контексті законодавець наділяє суддю правом бути посередником у вирішенні спору, але не в рамках судового процесу, оскільки фіксування дій судді та учасників судового процесу не відбувається. При застосуванні цієї процедури суддя не є і медіатором, оскільки є учасником процесуальних правовідносин, що складаються зі сторонами справи. Тому важливим є той факт, що процесуальне законодавство не висуває спеціальних вимог до судді як посередника в процесі врегулювання спору між сторонами у справі.

Варто погодитися з позицією Н. Л. Бондаренко-Зелінської, що «досудове врегулювання спорів за участю судді підпорядковане вимогам процесуальної форми та проводиться кваліфікованим юристом – суддею. Причому, якщо посередник-медіатор лише сприяє комунікації сторін і останні самостійно мають визначити найбільш оптимальне для них рішення, посередник-суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору»⁵⁵⁶.

Перевагами врегулювання спору за участю судді можна назвати такі аспекти: 1) економію часу, ресурсів та прискорення розгляду

⁵⁵⁴ Романадзе Л. Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL: <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Stattya-pro-Mediatsiyu-v-proektah-protses-kodeksiv-2.pdf>.

⁵⁵⁵ Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України: дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2020. С. 62.

⁵⁵⁶ Бондаренко-Зелінська Н. Л. Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування. Університетські наукові записки. 2018. № 67-68. С. 65.

справи; 2) завершення процедури укладенням мирової угоди дає можливість вийти за межі позовних вимог (предмета і підстав позову); 3) повернення 50% судового збору у разі вирішення сторонами спору у такий спосіб; 4) конфіденційність⁵⁵⁷.

Безумовно, впровадження даної процедури є сміливим кроком вперед до гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу. Поява даного інституту є дієвим засобом, покликаним оптимізувати процесуальний порядок розгляду та вирішення справ, оскільки дозволяє якісно новими методами досягти однієї з цілей підготовчого засідання – примирення сторін. Введення цієї процедури дає можливість сторонам реалізувати диспозитивні начала в судочинстві та є додатковою гарантією прав та свобод людини і громадянина. Можна сміливо стверджувати, що процедура врегулювання спору за участю судді може стати дієвим та ефективним механізмом, який зменшить навантаження у судах та позитивно вплине на виконання завдань судочинства. Запроваджена законодавством можливість врегулювання спору за участю судді є перспективним і прогресивним напрямком до впровадження Європейських процедур та норм, а також покращення доступу громадян до суду⁵⁵⁸.

Проте дослідження питання ВСС, сприяло виокремленню основних проблем цієї процедури, зокрема таких як: відсутність критеріїв підвідомчості спорів процедури ВСС та можливість врегулювання спору за участю судді повністю або частково; відсутність можливостей застосування ВСС після початку розгляду справи по суті, більше того строки проведення ВСС є чіткими та не підлягають продовженню; обмеженість 30 днями з початку процедури; професійна та етична непідготовленість суддів до виконання функцій судового примирителя; заборона відводу судді; активна роль

⁵⁵⁷ Лисак О. О., Притика Ю. О. Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 104.

⁵⁵⁸ Татулич І. Ю. Врегулювання спору за участю судді – примирювальна процедура в цивільному судочинстві. Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law : Collective monograph. Riga : Izdevniecība "Baltija Publishing", 2020. P. 2. 632 p. С. 565–583. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-63-1.32>; <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/2075>

судді під час ВСС, який має повноваження пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору; відсутність вимог до приміщення, де відбувається ВСС; процедура не завжди враховує повноту відносин сторін спору, наприклад, психоемоційний складник, орієнтуючись тільки на предмет і підстави позову; сторони взаємно поступаються своїми позиціями; неможливість повторно провести дану процедуру.

Заслуговує на увагу позиція Л. Д. Романадзе, яка вважає, що однією з проблем врегулювання спору за участю судді є мотивація вітчизняних суддів, які мають велике навантаження. Науковець говорить про те, що «не всі судді будуть зацікавлені у витрачанні часу (іноді багатогодинному) на одну справу замість здійснення правосуддя у звичний спосіб»⁵⁵⁹. Також учена зазначає, що необхідно брати до уваги особистісні якості судді. Обов'язок провести таку примирну процедуру покладений на кожного суддю (суддю-доповідача), в провадженні якого перебуває справа, але не кожна особа наділена необхідними якостями для успішного вирішення справи мирним шляхом. У разі якщо сторони не будуть приведені суддею до примирення через його власні особистісні характеристики, то такий результат призведе до того, що сторони будуть розчаровані у цій процедурі та вважатимуть її неефективною.

Отже, законодавець досить чітко окреслив значення процедур врегулювання спору за участю судді, визначивши їм місце між підготовчим провадженням і розглядом справи по суті. Однак, треба сказати, що питання з приводу місця примирних процедур у межах судового процесу ще не одержало остаточного й однозначного вирішення в цивілістичній науці.

Не можливо не погодитись з думкою А. Г. Гулик, який вважає, що переговори, посередництво, судова медіація, експертні та квазіпроцедури, гібридні форми альтернативного вирішення спорів – процедури, які мають значний потенціал у межах судового процесу. Потрібно тільки надати легітимності таким процедурам.

⁵⁵⁹ Романадзе Л. Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL: <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Stattya-pro-Mediatsiyu-v-proektah-protses-kodeksiv-2.pdf>.

Внаслідок проведення таких процедур підвищується сама можливість знаходження прийнятної для обох сторін варіанта виходу зі спірного конфлікту, його стійкість і виконуваність⁵⁶⁰.

Тому актуальним залишається питання законодавчого закріплення інституту медіації в процесуальне законодавство та подальше вдосконалення інституту врегулювання спору за участю судді. Адже, як стверджують Р.О. Гаврилюк та П.С. Пацурківський, розуміння та здійснення медіації як однієї із стадій судового процесу залишає сторони спору головним чином об'єктами судочинства, що впливає на їх людську гідність. В такому розумінні інститут судової медіації не є рівноцінною альтернативою європейській моделі медіації⁵⁶¹. Звідси знаковим на сьогоднішній день є прийняття 16 листопада 2021 року Верховною Радою Закону «Про медіацію»⁵⁶². Медіація як інструмент альтернативного вирішення спорів (англ. Alternative Dispute Resolution – ADR) вже давно успішно працює в правових системах більшості розвинених держав, і ось нарешті вона закріпилася на законодавчому рівні і в Україні. Закон про медіацію визначає її як позасудову процедуру вирішення спору чи конфлікту шляхом переговорів, яка застосовується виключно за взаємною згодою сторін спору. Одним із ключових нововведень є те, що Закон вносить зміни до ряду процесуальних кодексів, які передбачають можливість використовувати медіацію при вирішенні широкого спектру спорів, за умови, що сама процедура не зачіпає прав та інтересів третіх осіб, не здійснює в медіації. Так, прикінцевими та перехідними положеннями Закону внесено зміни до ЦПК, ГПК, КАСУ України, якими встановлено право суду оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі, якщо сторони домовилися провести позасудове врегулюван-

⁵⁶⁰ Гулик А. Г. Примирні процедури як одна з можливих форм оптимізації цивільного судочинства. Часопис Київського університету права. 2019. № 4. С. 185.

⁵⁶¹ Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Запровадження європейської моделі медіації як шанс судовій реформі в Україні. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. 392 с. С. 244.

⁵⁶² Про медіацію. Закон України від 16.11. 2021 року № 1875-IX. Голос України від 14.12.2021. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1875-20#n6>

ня спору шляхом медіації, обов'язок суду зупинити провадження у справі у разі звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації та строк такого зупинення. Крім того, передбачено, що в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову та під час подання відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

Перевагами процедури медіації слід назвати: по-перше, економію часу та фінансових ресурсів сторін; по-друге, конфіденційність, за якої зберігається репутація кожної сторони, відсутній ризик розголошення інформації; по-третє, неофіційність такої процедури, за якої сторони спору погоджують дату і тривалість кожної зустрічі, а також вони самі вибирають теми, які обговорюються в медіації; по-четверте, гнучкість процедури, адже переговори йдуть так, як це зручно для сторін, вони контролюють увесь хід переговорів; по-п'яте, сталість прийнятого рішення, оскільки сторони обопільно досягли згоди та прийняли спільне рішення. Також значною перевагою такої процедури є її психологічний аспект, оскільки у разі використання медіації відсутня або є мінімальною емоційна напруга сторін⁵⁶³. Або ж емоції сторін конфлікту стають предметом пильної уваги медіатора. Медіатор за допомогою відповідних технік працює з емоціями сторін так, щоб вони не впливали на продуктивність сесій, створюючи атмосферу довіри та безпеки.

Беззаперечним є те, що процедура ВСС та процедура медіації мають деякі спільні риси, які ускладнюють їх розрізнення у правовій доктрині. Серед яких варто виділити такі: добровільність участі сторін у таких процедурах; суддя та медіатор мають бути нейтральними, незалежними та неупередженими; вільна форма

⁵⁶³ Андрієвська Л. О., Зеленіна М. В. До питання співвідношення врегулювання спору за участю судді та медіації відповідно до цивільного законодавства України. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 55.

спілкування сторін як із суддею, так і з медіатором, яка не протоколюється; конфіденційність під час проведення процедур: фіксування технічними засобами забороняється (в медіації, крім випадків, якщо всі сторони не домовилися про інше); безпосередня відповідальність сторін спору за прийняте в ході процедури рішення; в обох випадках сторони самостійно домовляються щодо предмету спору та укладають угоду з умовами його вирішення. Схожим є і порядок проведення, оскільки відповідно до процесуального законодавства, суддя проводить процедуру врегулювання спору у формі спільних або (та) закритих нарад (з кожною зі сторін окремо). Проведення спільних зустрічей, де всі сторони приймають безпосередню участь у вирішенні спору, має назву «спільної медіації», тоді як процедура, де медіатор проводить почергові закриті зустрічі з кожною зі сторін спору, називають «шатл (або човникова) медіація»⁵⁶⁴.

Разом з тим, не дивлячись на схожість вказаних процедур, медіацію та ВСС слід розмежовувати за такими критеріями, як: місце у судовому процесі, коло учасників процедури, роль посередника, наявність спеціальної підготовки посередника, структура процедури, орієнтованість процедури, бажаний результат процедури, тривалість процедури, можливість повторного проведення процедури⁵⁶⁵.

Порівнюючи такі процедури за місцем у судовому процесі, акцентуємо на тому, що медіація можлива на будь-якій стадії судового процесу, а відповідно до ст. 201 ЦПК, ст. 186 ГПК, ст. 184 КАСУ України ВСС проводиться лише до початку розгляду справи по суті.

Наступною відмінністю є суб'єктний склад цих процедур. Учасниками процедури медіації є сторони конфлікту або спору та медіатор, а у разі ВСС учасниками є сторони спору та суддя. При

⁵⁶⁴ *Боженко Н. В.* Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Запоріжжя, 2018. С. 11.

⁵⁶⁵ *Лисак О. О., Притика Ю. Д.* Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 104.

цьому посередником у процедурі врегулювання спору за участю судді є суддя, в провадженні якого перебуває справа.

Посередником у процедурі медіації є нейтральний та незалежний медіатор. Причому, він залучається до вирішення спору на договірній основі. Проаналізувавши зарубіжну та вітчизняну практику, наукові дослідження, можна говорити про можливість функціонування декількох моделей судової медіації. Перша – це добровільна медіація за участю зовнішніх медіаторів. За такого підходу, судді інформують сторони спору про можливість проходження процедури медіації та пропонують передати справу до зовнішнього медіатора, який не є суддею та не працює у суді. За згоди обидвох сторін на медіацію, вони обирають медіатора зі списків зовнішніх медіаторів, які є у судах. Якщо саме така модель буде пропонуватися до впровадження в Україні, то виникає обґрунтоване запитання, за якими критеріями формуватимуться дані реєстри?

Друга модель – добровільна медіація за участю судді-медіатора. Відповідно до цієї моделі, посередником-медіатором виступає суддя, що пройшов відповідну підготовку. Коли суддя, що розглядає справу, пропонує сторонам скористатися процедурою медіації для врегулювання спору і вони погоджуються, тоді він передає її до іншого судді того ж самого суду, який виступає як медіатор та проводить медіацію в спеціально визначеному для цього приміщенні. Після завершення процедури, незалежно від того чи змогли сторони укласти мирову угоду, вони повертаються до основного судді-доповідача⁵⁶⁶. В даному випадку, виходячи з норм закону, можна стверджувати, що суди виступають як суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, і відповідно, можуть встановлювати додаткові вимоги до суддів-медіаторів яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

На думку окремих дослідників, враховуючи те, що розвиток медіації в Україні знаходиться на зародковому етапі, краще розпочати

⁵⁶⁶ *Інтеграція медіації в судову систему України: програмний документ, підготовлений Тетяною Кисельовою у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні»*. Київ, 2017. 28 с. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7> С. 10–11.

імплементацию судової медіації, таким чином, щоб саме суд як інституція, що має певну повагу та довіру забезпечував та контролював якість процедури медіації. Відповідно, медіацію необхідно організувати та проводити у приміщенні суду, якщо сторони не приймуть рішення про інше⁵⁶⁷. На нашу думку, незалежно від застосованої моделі, при визначенні медіатора головне, щоб не виникло сумнівів в його незалежності, неупередженості та добросовісності, оскільки це є основою довіри до процедури медіації загалом.

Суттєвою відмінністю примирювальних процедур, які нами розглядаються є те, що у разі врегулювання спору за участю судді посередником є особа, що є представником судової гілки влади, а у разі медіації посередник не має повноважень органу судової влади.

Це прямо впливає і на сприйняття ролі посередника в процедурі. Медіатор допомагає налагодити комунікацію, він зацікавлений в дотриманні структурованої процедури, в успішній комунікації та досягненні консенсусу між конфліктуючими сторонами, сприяє пошуку взаємоприйняттого рішення сторонами. Варто наголосити, що медіатор не встановлює факти, не досліджує докази, не надає сторонам порад щодо можливих варіантів вирішення їх спору, не примушує сторони до прийняття певного рішення, а також не виносить обов'язкового для сторін рішення.

У процедурі врегулювання спору за участю судді суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює предмет доказування, звертає увагу сторін на судову практику, пропонує можливий шлях мирного врегулювання спору.

Згідно зі ст. 203 ЦПК, ст. 188 ГПК, ст. 186 КАСУ суддя може пропонувати сторонам можливі варіанти мирного вирішення спору та звертатися до судової практики у аналогічних спорах. Водночас він не може надавати юридичні поради, рекомендації та оцінювати докази. Аналізуючи Закон України «Про медіацію», можемо визначити, що, на відміну від судді у процедурі врегулювання

⁵⁶⁷ *Алеш Залар*. Комплексний аналіз поточного контексту, бар'єрів та можливостей для розвитку медіації з рекомендаціями щодо розвитку та впровадження медіації в Україні. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» (NewJustice). 13.05.2019. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/New-Justice-Comprehensive_Analyses_on_-Mediation_-for_Ukraine_Ales_Zalar_UKR.pdf С. 36.

спору за участю судді, медіатор може здійснювати свою діяльність на оплатній або безоплатній основі, має право на відшкодування витрат, пов'язаних із підготовкою та проведенням посередництва; повинен дотримуватися принципів, правил та етики медіації; не може надавати консультації та рекомендації сторонам щодо спору, якщо сторони не домовились про інше, тощо.

Стосовно спеціальної підготовки посередника в таких процедурах варто зазначити, що медіатор проходить спеціальне навчання. «Медіатор під час професійного навчання отримує певні навички у сфері психології, навчається працювати з емоціями та проявляти себе як активний учасник процедури», – акцентує К. С. Токарева⁵⁶⁸. Водночас вимог до спеціальної підготовки судді, що здійснює врегулювання спору, не передбачається.

Проведення врегулювання спору є обов'язком судді, тоді як медіатор здійснює свою діяльність на засадах добровільності і має високий інтерес в успішній комунікації конфліктуючих сторін.

Говорячи про структури таких процедур, варто зазначити, що у ЦПК, ГПК, КАСУ України закріплено порядок призначення та проведення ВСС, при цьому процедура не є структурованою. Водночас структурою медіації є послідовні стадії, через які медіатор має провести сторони. Спершу варто виділити премедіацію, коли відбувається ініціювання медіації, попередня діагностика конфлікту та підготовка до переговорів. Логічним продовженням премедіації є підготовча стадія медіаційної процедури, в ході якої відбувається формування у сторін конфлікту розуміння процедури медіації, підписання договору про проведення медіації. Наступними стадіями є збір інформації та визначення тем для обговорення, робота з інтересами та потребами сторін, пошук та оцінка варіантів рішення, оформлення домовленостей. Факультативною стадією медіації є постмедіація – обговорення результатів медіації через деякий час, за обопільною згодою сторін.

Сутнісною відмінністю є також орієнтованість таких процедур, адже медіація орієнтована на інтереси і потреби сторін, а врегулювання спору за участю судді – на позиції сторін.

⁵⁶⁸ Токарева К. С. Порівняльний аспект врегулювання спорів за участю судді та за допомогою медіації. Юридичний вісник. 2020. № 4 (57). С. 85.

Наступним критерієм, за яким слід порівняти такі процедури, є бажаний результат їх проведення. Бажаним результатом медіації є консенсус, за якого результат задовольняє інтереси сторін, а у разі врегулювання спору за участю судді бажаним результатом процедури є компроміс, коли сторони взаємно поступаються своїми позиціями.

Говорячи про тривалість зазначених процедур, варто зазначити, що ЦПК України у статті 205, ГПК України у ст. 190, КАСУ України у ст. 187 встановлюють максимальні термін проведення ВСС, який становить не більше 30 днів. У разі проведення медіації у зв'язку з відсутністю процесуальної регламентації такої процедури її тривалість та строки визначаються за погодженням сторін. І все ж, якщо йдеться про передачу справи на медіацію судом, то п. 4-1 ч. 1 ст. 251 ЦПК та п. 3-1 ч. 1 ст. 227 ГПК визначають, що суд може постановити ухвалу про зупинення провадження на час проведення медіації, але не більше ніж 90 днів. А згідно п. 4 ч. 1 ст. 236 КАСУ суд може зупинити провадження у справі до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні, який необхідний для примирення зокрема й шляхом медіації.

Стосовно можливості повторного проведення зазначених процедур варто зазначити, що неформальність процедури медіації зумовлює відсутність обмежень щодо кількості її повторного проведення у разі неспішності, якщо інше не передбачено договором сторін, а от повторне проведення процедури ВСС неможливе.

Вочевидь, існують розбіжності у професійних вимогах до суддів та медіаторів. Законодавство про судоустрій та статус суддів встановлює суворі вимоги до кандидатів на посаду судді (вимоги щодо освіти, професійного стажу та віковий ценз), однак особливих вимог до суддів, які можуть проводити процедуру врегулювання спору, не встановлено. Мінімальні вимоги до медіаторів встановлює ст. 9 Закону «Про медіацію», згідно якої «медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном».

У випадку успішності ВСС та досягнення сторонами примирення, сторони можуть звернутися до суду із заявою про примирення або заявою про залишення позовної заяви без розгляду (відмови від

позову, визнання позову відповідачем). Якщо ВСС не дало сторонам бажаного результату, сторона може подати заяву про припинення процедури. Відповідно до ст. ст. 190, 191 КАС України у заяві про примирення сторін викладаються умови такого примирення, які затверджуються ухвалою суду. Ухвала про затвердження умов примирення визнається виконавчим документом, тобто може бути подана до примусового виконання. Натомість результатом успішної медіації є угода за результатами медіації – письмовий документ, у якому виражено волю сторін з приводу виходу із конфлікту та відображено їх домовленості. За загальним правилом, дана угода виконується сторонами добровільно⁵⁶⁹. Добровільність виконання угоди за результатами медіації пояснюється тим, що вона містить взаємовигідне оптимальне рішення, консенсус до якого сторони дійшли самостійно, взявши на себе відповідальність за свій спір та його вирішення.

У випадку судової медіації, що проводиться на будь-якій стадії судового процесу, сторони можуть також зазначити в угоді за результатами медіації домовленість про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем. По завершенню процедури медіації така угода подається судді на затвердження ухвалою.

На нашу думку, така подібність кінцевого результату судової медіації та процедури ВСС робить їх однаково привабливими, оскільки механізм примусового виконання умов примирення в обох випадках гарантує сторонам фактичне вирішення спору. У кожному випадку, якщо одна із сторін медіації не виконуватиме домовленостей, то інша завжди може звернутися до суду з позовом про зобов'язання виконання цивільно-правової угоди. Отже, порівнюючи медіацію та ВСС, можемо зробити такі висновки. Незважаючи на наявність спільних рис, ВСС не можна вважати різновидом медіації, ця процедура є самостійним видом примирних процедур, що суттєво відрізняється від медіації.

Проведене дослідження дає підстави для висновку, що оптимізація та ефективність виступають певним інструментарієм оцінки

⁵⁶⁹ Бурова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 58.

судочинства, а також можливих напрямів його змін. Використання законодавчого потенціалу в роботі судів пов'язана передусім з належною організацією судової діяльності. Звичайно, велику роль відіграють узагальнення та аналіз судової практики, що дає змогу побачити проблемні аспекти правозастосування, визначити найефективніші шляхи їх вирішення і досягти необхідної єдності судової практики. Дані взаємопов'язані поняття досліджуються як з позиції стадійності, видів проваджень та процесуальної форми здійснення процесуальної діяльності, так і з позиції реалізації окремих норм та інститутів права.

Складність процедур вирішення спорів, перевантаженість судів із розгляду судових справ, порушення встановлених процесуальних строків є свідченням того, що вказані органи в Україні не здатні повною мірою ефективно й своєчасно виконати покладені на них завдання із вирішення конфліктів. Тому виникає необхідність вдосконалювати закріплені та запроваджувати нові в судочинстві примирні процедури вирішення спорів, зокрема інститут ВСС та процедуру медіації, які, в свою чергу, будуть слугувати засобом досягнення оптимізації та ефективності судочинства.

Примирні процедури – це, перш за все, процедури, які обираються сторонами добровільно, проводяться на основі переговорів, які мають конфіденційний характер, із залученням третьої нейтральної сторони з метою врегулювання спору. Окрім того, під метою примирювальних процедур рекомендовано розуміти врегулювання спору на основі взаємних поступок із збереженням партнерських відносин. Процедури примирення визначено як урегульовані нормами процесуального законодавства, послідовно здійснювані під контролем суду дії посередника та учасників справи, а в необхідних випадках і самого суду, спрямовані на врегулювання спору мирним шляхом і закриття провадження у справі, а також досягнення цілей та мети судочинства.

Здійснення процедур примирення повинно ґрунтуватись на основних положеннях, принципах, що розкривають правову природу діяльності щодо врегулювання спору, визначають способи впливу на суспільні відносини, що виникають між судом і учасниками процесу в межах його проведення, послідовність здійснення,

а також права і обов'язки її суб'єктів. Ці засади є процесуальними гарантіями проведення примирення сторін, належної процесуальної форми врегулювання спору, статусу її учасників тощо.

Водночас ще не склалися стійкі уявлення щодо сутності всіх примирних процедур, їх видів, місця і значення такої діяльності у структурі будь-якого процесу, припустимих моделей реалізації у вітчизняному судочинстві. Всебічний аналіз поставлених питань буде сприяти формуванню цілісної системи знань щодо примирних процедур, інтенсивному розвитку цього нового соціального і правового інституту, систематизації накопиченого досвіду щодо схиляння сторін до миру, визначення напрямів подальшого оновлення процесуального законодавства і практики його застосування.

Таким чином, саме законодавець має створити правові умови для ефективного застосування примирних процедур, якими і визначено можливості досягнення примирювального результату. Активне впровадження примирювальних процедур у судовому процесі має вплинути на зниження показника навантаженості судів.

Tatulych Irina, Nesterenko Lidiia

Reconciliation procedures — a means of achieving optimization and efficiency of judicial procedure

The article is devoted to the analysis of conciliation procedures, which are the means to achieve optimization and efficiency of the judiciary. The article considers the opinions of scientists on optimization as a mechanism for reviewing cases, which allows choosing the most effective procedure for protecting violated, unrecognized and disputed rights. Attention is paid to the efficiency of justice, which is its goal and guarantee of fair justice. The urgency and necessity of research of this issue is to improve the mechanisms of protection of rights, freedoms or interests of individuals, rights and interests of legal entities, the interests of the state are described. The work of scholars and practitioners on the use of dispute resolution institutions with the participation of judges and mediation is analyzed. The expediency of introducing mediation as an effective tool for alternative dispute resolution, which has been